

POETİKANIN BİREYSELLİĞİ VE BİÇİMLERİ

Hakan Sazyek

Sombahar'ın 5. sayısında (Mayıs- Haziran 1991) yayımlanan "Poetikanın Boyutları" başlıklı yazıda poetikanın genel niteliklerinden söz etmiş ve tanımını yapmıştım. Bu yazıda ise konuyu bir ölçüde devam ettirerek poetikanın bireyselliği ve poetik ürünlerin biçim özellikleri üzerinde duracağım.

Poetikanın bireyselliği üzerindeki değerlendirmelere girmeden önce, konunun daha iyi kavranması amacıyla poetikanın tanımını burada bir kez daha yinelemek istiyorum. Poetika, şiiri yaratan kalemlerin ortaya koyduğu ve şiirle ilgili her türlü meseleyi konu edinen çalışmaların meydana getirdiği bir olgudur. Bu tanımın yazımız için üzerinde durulacak yönü ise, söz konusu "olgu"yu meydana getiren öğelerin, şiirin kuramsal yanı ile ilgili metinler; bu metinlerin de mutlaka birer "şair" tarafından kaleme alınmış olması gerekliliğidir. Dolayısıyla, yukarıda andığım yazıda belirttiğim gibi bir "genel poetika"dan değil; "bir şairin poetikası"ndan söz edilebilir ancak. Bu da poetikanın temel özelliklerinden biri olan "bireysellik" nitemini belirgin kılar. Poetik bir metin her şeyden önce bireysel bir özelliğe sahiptir. Örneğin bir dönemin ya da yüzyılın poetikasıdan söz etmek mümkün değildir. "İmâ eden, çağrıştıran" bir sanat şubesinin kuramsal yanı da düşünce ve anlam açılarından bireysel kalmak durumundadır.

Poetikanın bireysel oluşunu daha belirgin olarak sergileyebilmek amacıyla edebiyat tarihimize kısaca bir göz gezdirmek istiyorum. Biçim ve özde -ilk bakışta- aynı özellikleri gösteren eserlerin yaratıldığı altı yüzyıllık Divan edebiyatı döneminde birbirinden oldukça farklı edebî anlayışların oluştuğunu biliyoruz. Bu dönemde aynı şiir formlarını, aynı edebî sanatları ve aynı imaj sistemlerini kullanmış olan şairler arasında bile şiir sanatına bakış, onu değerlendiriş bakımından ayrılıklar vardır. Fuzûlî'nin lirik söyleyişlerini, çağdaşı Bakî'nin özü biçime feda eden sağlam teknikli, ancak bir ölçüde kuru şiirleriyle ne kadar bağdaştırabiliriz? Ayrıca Nedim'in şen, hafif meşrep ifadeleri kavrayan şiirlerini, aynı yüzyılın diğer zirve adı Şeyh Galip'in tasavvufî ve ağırbaşlı manzumelerine ne denli yakınlıklaştırmamız? Elbette bu ve diğer Divan şairleri arasında yer yer anlamca da benzerlikler söz konusu olabilir. Bu noktada kesin yargılar, ancak konunun uzmanları tarafından yapılacak çalışmalar sonucunda verilecektir ve bu, yazımızın konusu dışındadır (Böyle bir çalışma için bkz.: Tahir Uzgör, *Türkçe Dîvân Dîbâceleri*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1990). Ancak şunu da belirtmek mümkündür ki, yukarıda değindiğimiz farklılıklar dolayısıyla Divan şiirinin genel bir poetikası oluşturmak imkânsızdır. Buna poetikanın kendi kuralları da izin vermez. Üstelik, bu durum her dönem, her ekol için geçerlidir.

Konuya bir de yakın dönemden birkaç örnek vermek istiyorum. Çağdaş Türk şiirinde; poetik görüşlerini sistemli bir biçimde ortaya koyan şairlerin oldukça az olduğunu da bu arada

belirtelim. (Bu bağlamda Ahmet Haşim, Yahya Kemal, Necip Fazıl, Orhan Veli, Salâh Birsnel, Attila İlhan, Turgut Uyar, Cemal Süreya, İsmet Özel, Atıf Behramoğlu, Özdemir İnce, Sezai Karakoç, Tuğrul Tanyol, Adnan Özer'in adlarını verebilirim). Bununla birlikte Necip Fazıl ve Orhan Veli'nin poetik çalışmalarının, özellikle Cumhuriyet döneminin ilk on yıllarını kapsayan süreçte, bu eksikliği bir ölçüde gideren örnekler olduğunu söyleyebilirim. Burada vereceğimiz örnekleri bu iki şairden seçmemin ölçütü, bir önceki cümledeki düşüncelerdir. Söz konusu poetik yazıların konumuzla ilişkisi ise, bunlarda ortaya konan kuramsal görüşlerin sahiplerince yazılan şiirlerle yakınlık derecesidir. "Poetika"da sanatı, dolayısıyla şiiri "mutlak hakikati, Allah'ı aramak", gibi kutsal, teolojik bir amaca yönelen yolda araç olarak değerlendiren Necip Fazıl, ünlü "Beklenen" ve "Kaldırımlar" şiirlerinde uygarlık karşısında bunalan bir burjuva bireyin açmazlarını dizeleştirmiştir. Örnekleri çoğaltmak mümkün. Şimdi, Necip Fazıl'ın -şiir birikimi içinde azınlığı oluşturan- bu şiirleri ile "Poetika"daki görüşlerinin arasındaki yakınlığın tutarlılık oranı ne kadardır? Bu soruya verilecek her cevap bir ölçüde yetersiz kalacaktır. Çünkü bir şairin bütün şiirlerini, onun poetikasının çerçevesi içinde açıklamak güçtür. Ayrıca, yine şair, sanatçı kişiliğinin gereği, belli sınırlar içinde -ulaşmaya çalıştığı amaç, o sınırlar içinde bulursa da- kalma eğiliminden, alışkanlığından zaman zaman uzaklaşabilir ve bu eyleminin izlerini taşıyan örnekler de verebilir. Bu çizgi dışına çıkışlarından dolayı şair sorumlu tutulamaz ve olumsuzlanamaz.

Böylesi çıkışlar, zaman zaman olabildiği gibi, belirlenen çizgiden temelli uzaklaşmalar da söz konusudur. Orhan Veli, *Garip*'in önsözü olan poetikasında "şiirin hiçbir fikrin hizmetine giremeyeceği"ni belirtmiş; izleyen yıllarda bu ve benzeri görüşlerini adeta yadsıyan bir şiir anlayışına yönelmiştir.

Bu örneklerde karşımıza çıkan belirgin özellik, bir şairin kendi poetikasıyla bile zaman zaman çelişen ürünler ortaya koyabilmesidir. Böylesi bir sonuç, bize poetikanın, bir tek şairin kuramsal ve edebî eserleri içinde bile değişiklik göstermeye eğilimli yapısını ortaya koyar ve doğal olarak bireyselliğinin sınırsal genişliğini kanıtlar. Yine bu örneklerden yola çıkarak, poetikanın "bir" kişinin yaratımı olduğunu belirtmek mümkündür. O, yaratıcısının eseri olma özelliğini taşımasıyla, ancak kendisini oluşturana sıkı sıkıya bağlıdır. Tabii, bağlılıktaki bu özellik, yukarıdaki örneklerde görüldüğü gibi, kendi içinde varlığını biraz gevşetebildiği bir yapıya da dönüştürme özgürlüğüne sahip olacaktır.

Poetik metindeki bireyselliğin bir başka boyutu ise yazıcısına yöneliktir. Bu tür bir çalışmanın başlıca özelliği, şairin kendi kaleminin ürünü oluşudur. Şiirin temel noktalarından olan sezgi ve imgelemin doğal sahibi olması dolayısıyla şiire ilişkin konu ve meseleleri en belirgin ve sağlıklı biçimde ortaya koyacak kişi ancak bir "şair" olabilir. Şiirin türlü konularıyla ilgili olarak "şair olmayan" araştırmacı ve eleştirmenlerin de görüşlerini ortaya koymaları doğal ve vazgeçilmez bir durumdur. Ancak bunlar, poetikanın sınırları dışında kalmalıdır.

Poetik çalışmaların biçimsel özelliklerine gelince... Poetikanın sınırları içine giren eserler, içeriklerinde söz konusu olduğu gibi, biçimleri bakımından da bir birlik oluşturmazlar. Tabii hemen belirtelim ki, böylesine geniş bir alana yayılan poetikada bir biçimsel birlik meydana

getirmenin gereği de yoktur. Her metin, ortaya koymak islediği kuramsal görüşün brndreceği biğimi seğmede özgürdür. "Bu biğimler ne olabilir?" sorusuna verilebilecek cevap, içinde değişik anlatım biğimlerini bulunduran geniş kapsamlı bir karşılık özelliğini taşıyacaktır, Poetik metnin, mektup, şiir, nsz, makale, deneme, söyleşi, özdeyiş vb. türlerin gerektirdiği formlar içinde konumlanması mümkündür.

Sombahar, S.11, Mayıs-Haziran 1992, s.3-4.